

Obrázek si uděláš,

když ti ho správně ukážou

Jakub Adamec

adamecjakub@icloud.com

květen 2025

Zpracování digitální fotografie

Katedra kybernetiky

ČVUT FEL

1 Úvod

Vizuální Babylón — tam, kde nás každé ráno vítá armáda mžourajících čtverečků a blikajících obláčků, které vtrhují do našich očí miliardy obrazů. Dříve se fotografii přisuzovala jakási alchymie světla a stínu, anebo hříšné čertoviny na fotopapíru; dnes však cvaknutí drobné šmouhy mění svět k nepoznání a stává se hlavním lajtmotivem¹ našeho společného života.

Masivní konzumace obrázků nám na jedné straně otevírá brány svobodomyšlné kreaace — dává dorazit všem maličkým i velkým umělcům, kteří by jinak zůstali schovaní za zdmi svých ateliérů. Na straně druhé ale v tom šíleném švihu narůstá i rámus a chaos: pozornost se štěpí jak staré sklo na tisíce úlomků, emoce praskají jak cirkusová prskavka a každý záblesk radosti či strachu tančí s námi jen chvilku, než ho přebije další roztodivná fotka z cizího města, kavárny či neuspořádané snídaně.

V tom všem ale zapomínáme, nebo snad záměrně přehlízíme, že umění, a tedy i fotografie, slouží jako nástroj propagandy od nepaměti. Vývojem technologií a zdokonalováním jednotlivých procesů člověk pomalu neví, jestli to, co vidí, je svět, nebo jen nějaká cizí představa o něm.

2 Jak se stane, že nemůžeme věřit fotografii?

2.1 Kaskáda náhody a scénérie náhodně nastražená

Fotograf si hraje na náhodu, jako by hodil šipku se zavázanýma očima. „Já jen cvaknul,“ hlásí, ale ví moc dobře, že přivstát si k růžovému úsvitu je skoro jako objednat si lístek do ráje. Však ten pohled, kdy růžové mraky hladí obzor, roztaje srdce i ledovou sochu.

Vybavme si třeba starou lavičku u kříže. Divák v tom snad cítí dávnou tragédii, nostalgii, dohru starého příběhu — a přitom to bývala jen zaprášená zastávka na lesní pěšině. Stačí pár slov v popisku a z prázdného místa děláš scénu se srdceryvným dramatem.

2.2 Barvy jako politické heslo

Kdo by nemiloval teplé slunce? Ale když máš rudou vlajku za zády, už to není romantika, ale revoluce. Nebo naopak: matný modrý filtr a hned z armády uděláš tiché básníky klidu. Když samotné barvy začnou mluvit, myšlenky se řadí do řady podle vloženého scénáře, i kdyby ti prodávali obnošené ponožky.

2.3 Digitální divadlo s umělými herečkami

Ulice plná davu, tanky mezi stromy, plameny kdesi za rohem — a přitom nikde nic. Stačí špetka umu a prázdné parky ožijí jako kulisy na jevišti lži. „Kde se to stalo?“ ptáš se: „Tady i tady,“ odpoví ti algoritmus s nekonečnou fantazií.

¹z něm. Leitmotiv, „vodící motiv“

Program načaruje zbraně i barikády, a najednou se z nevinného protestu stane občanská válka v HD rozlišení. Všechny ty příběhy vytvořené z jedniček a nul vypadají tak pravě, že zlákaají i nejotrlejšího skeptika.

3 Kdo drží spoušť, drží pravdu

3.1 Fotografie jako nástroj konstrukce národní identity

V době, kdy Spojené státy postrádaly tisíciletou historii evropských národů, svobodní Američané nelenili, vzali foťák a vytvořili si vlastní. Carleton Watkins vylepil mamutí desky Yosemite² — skalní věže jako gotické katedrály, mlžný opar jak biblické vidění — a zařídil, že stát uctí divočinu tím, že ji prohlásil posvátnou. Manifest Destiny? Spíš manifest fotografie. Jeho obrazy se v žurnálech a poštovních pohlednicích šířily dál než dopisy, a když je spatřili lidé v New Yorku či Paříži, uvěřili, že USA stojí na práhu nového Edenů. Watkinsova fotoexpedice nadhodila otázku: co je skutečné — krajina, nebo to, jak ji zobrazíme?

Buffalo Bill Cody poslal do světa obrázky, kde kavalérie v modrém „civilizovala“ rudé plameny indiánských vozů, a všichni tloukli pěstmi pro smíření — přitom maskovali genocidu. Jeho plakát „Enemies in '76, Friends in '85“^[7] nebyl reklama, ale obrazová pohádka, která do Chicaga přetáhla dav větší než na průmyslové vynálezy. Cesty parníkem a železnicí rozvezly tyto obrazy po Evropě, kde se Ameriku učili milovat. Bez informací o skutečných cenách, které domorodí obyvatelé zaplatili. Každý kontrast rudé a modré byl pečlivě komponován jako divadelní scéna, kde všichni herci znali své role, jen divák ne.

3.2 Sovětské čistky na filmovém pásu

Fotomontáž LeFu³ začala jako avantgarda, skončila jako kyberspirála zapomnění. Trockij zmizel z Leninovy strany, pak z fotky, až zbyl sólista před anonymním davem^[1]. V roce 1938 na tom dělala síť retušérů na plný úvazek — to je vášeň pro čistotu dějin. Retušér dokázal zaměnit i architekturu budov v pozadí, přidat orámování nebe, aby působilo monumentálně, či ubourat sochu, která se politicky nehodila. Historie se tak psala na kolena s brkem Photoshopu 20. let.^[5]

Chaldejův snímek vztyčení vlajky^[9], bez hodinek, více dýmu, zřetelnější stíny, se stal kronikou stalinských priorit. Každá retuš byla výpovědí víc než tisíc slov z úst oficiálního prohlášení. V historických učebnicích se tato fotografie objevuje s poznámkou o „optimální kompozici“, jako by šlo o umělecký záměr, ne o politický kalkul. I dnes se historici dohadují, která verze je „pravější“, a tak se z politického triku stala studnice živé vědy.

²<https://carletonwatkins.org>

³<https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/LeF>

3.3 Umělá realita

V éře chytrých mobilů se fotografická montáž stala hlavní zbraní. Právce edituje kampaňové snímky kandidátů tak, aby stáli před vlajkami a symboly, které rezonují s konzervativním publikem; levice zase sestavuje koláže protestů a sociálních statistik, aby vypadalo, že masy burcují k revoluci. Každá vrstva montáže, od barevného filtru až po skryté vodoznaky, přidává k obrazu ideologické váhy, a video-sestřih GIFů přetváří nevinnou fotografii v manifest.

Fotografie už neukazuje to, co bylo. Ukazuje to, co by bylo, kdybychom chtěli věřit pohádce. A výsledek? I když fotografie může vypadat nefalšovaně, je napůl snem, napůl plánem iluzionisty v pozadí.

4 Existuje obrana?

Asi každému je povědomý ten pocit: spatřím fotku, a hned věřím, že svět je takový, jak mi ho servírují. Ale než začneme mlčky souhlasit, ptejme se: „Kdo za tím cvaknutím stojí? Co tím sleduje a proč to zveřejnil?“ Je to ten pán s fotoaparátem, co si potřebuje přihřát polívčičku, nebo umělec s duší malíře, co chce ukázat pravdu? Nebo se jen baví tím, jak nás obalamutit?

Vizuální gramotnost není žádná čarodějnice, ale cvik jako v tělocvičně. Měli bychom se naučit číst kompozici jako noviny: kde je světlo, kde stín a proč zrovna tady ta postava kouká jinam než ostatní.

5 Závěr

Ne ve všem je propaganda, podsouvání cizího pohledu na svět. Ne každý má potřebu druhým říkat, co smějí a nesmějí. Ale zároveň bychom neměli sami podlehnout pohodlnosti a myslet si, že můžeme ignorovat všudypřítomné pokusy vlivných i nevlivných o změnu, či snad jen pokoušení našeho pohledu na věc.

Kritické myšlení není jen žonglování s filozofickými pojmy, ale také schopnost zahlédnout skryté klamy. Když fotka volá po emocích, ptáš se: „Proč mi zvedá adrenalin nebo slzy? Co je v pozadí, čeho si nevšímnu?“ A pak ještě: „Jaké mám já předsudky, když na to celé nadhodím svůj názor?“

Fotografie je hezká věc, ale jakmile ji někdo podepíše, můžeme si být jistí, že už neříká pravdu, ale svůj dobrý úmysl.

6 Podklady

- [1] Comrade. *Art of Deception: Photo Manipulation in Stalin's Surveillance State*. URL: <https://www.comradegallery.com/journal/fabrication-photographs-stalin-soviet-state> (cit. 13.05.2025).
- [2] Nicole Dahmen. *Learn to analyze photos like an expert would*. 2017. URL: <https://www.qz.com/902573/want-to-resist-the-post-truth-age-learn-to-analyze-photos-like-an-expert-would> (cit. 01.05.2025).
- [3] Philip Geftter. *Faking It: Manipulated Photography Before Photoshop*. 2012. URL: <https://www.photographmag.com/reviews/manipulated-photography-before-photoshop> (cit. 01.05.2025).
- [4] Dana Joseph. *How Poster Art For Buffalo Bill's Wild West Advertised The Frontier*. 2024. URL: <https://www.cowboysindians.com/2024/08/how-poster-art-for-buffalo-bills-wild-west-advertised-the-frontier> (cit. 11.05.2025).
- [5] Jan Králík. *Co všechno nechal Stalin vyretušovat?* 2020. URL: <https://www.muzivcesku.cz/co-vsechno-nechal-stalin-vyretusovat-nejen-nepohodlně-muze-ale-i-svou-prilis-lidskou-tvar> (cit. 15.05.2025).
- [6] Fiona Macdonald. *Eye-opening Soviet photos*. 2018. URL: <https://www.bbc.com/culture/article/20181123-eye-opening-soviet-photos> (cit. 08.05.2025).
- [7] Sarah Parsons. *Sitting Bull*. URL: <https://www.aci-iac.ca/art-books/william-notman/key-works/sitting-bull/> (cit. 15.05.2025).
- [8] Maika Pollack. *Carleton Watkins and the Image of Manifest Destiny*. 2018. URL: <https://www.aperture.org/editorial/carleton-watkins-maika-pollack> (cit. 11.05.2025).
- [9] Ian Smith. *The iconic photo of the Soviet Flag*. 2016. URL: <https://www.thevintagenews.com/2016/08/12/iconic-photo-soviet-flag-raised-reichstag-staged-edited-remove-evidence-looting> (cit. 13.05.2025).
- [10] *The Evolution of Photo Editing: From Darkroom Techniques to Digital Mastery*. 2023. URL: <https://www.journalism.university/electronic-media/evolution-photo-editing-darkroom-digital-mastery> (cit. 02.05.2025).
- [11] Tiffanie Wen. *The hidden signs that can reveal a fake photo*. 2020. URL: <https://www.bbc.com/future/article/20170629-the-hidden-signs-that-can-reveal-if-a-photo-is-fake> (cit. 01.05.2025).
- [12] Wikipedia. *Censorship of images in the Soviet Union*. 2025. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Censorship_of_images_in_the_Soviet_Union (cit. 08.05.2025).